

VICOVE BESEDE

»Slikar je nekoliko oddaljen od slike. S pogledom preletava osnutke; morda dodaja zadnje poteze, morda sploh še ni potegnil čopiča po platnu. Roka, ki drži čopič, je obrnjena na levo, proti paleti; za trenutek zastane negibna med platnom in barvami. Spretna roka je vezana na pogled; s svoje strani pogled obvisi nad krettnjo ...«¹ Tudi na izhodišču miselne poti, ki se je Vico loteva v svoji *Novi znanosti*, najdemo neko sliko. Igra zastrtih prostorov in varljivih zrcal ji vendarle ne pripada. Pravzaprav v njej ni ne platna ne čopiča ne slikarja. Gledalec se ne spogleduje z zvijačami samoprikazovanja. Misel je že tu, razgrnjena in izdelana, vpeta v predstavljene stvari. Hrani jo odtis bakroreza. Njeno sporočilo sprva obstaja nerazberljivo. Ne le za nas, ki si jo ogledujemo danes. Slika je namenjena obrazložitvi, a jo je šele treba obrazložiti. Podoba je povezana z besedo; s svoje strani se beseda obrača k podobi.

Razlagi svoje slike (*dipintura*) je Vico posvetil kar dvainštirideset odstavkov tretje izdaje *Nove znanosti*. Z njo naj bi bralec »dojel misel dela, še preden ga prebere, in si ga lažje zapomnil s pomočjo domišljije, potem ko ga je prebral.«² V svoji *Avtobiografiji* filozof omenja, da je sliko dodal v zadnjem trenutku, ko

¹ M. Foucault, *Les mots et les choses*, Paris 1966, str. 17.

² G. B. Vico, *Scienza Nuova*, ed. 1744, § 1.

je bil drugi natis *Nove znanosti* že pripravljen (1730). V tem času take ilustracije sicer niso bile redkost. Tudi Shaftesbury je na začetek ponatisa svojih *Karakterjev* (*Second Characters*) postavil podobno sliko, prav tako tudi Hobbes.³

Slika ni le nekakšen miselni vzorec, ki omogoča lažje razumevanje snovi pred njeno obravnavo in preglednejše usvajanje vsebin po branju, marveč v nekem smislu hrani tudi vsebino razumevanja in smisel obravnave. Nekateri primerjajo Vicovo razlago slike z uverturo Mozartovega *Don Juana*, z veličastnim trenutkom sinteze, ki strne v dovršeno celoto vse njene nastavke in vzgibe.⁴ Filozof jo pobljže opredeli kot tablo oziroma preglednico civilnih, političnih stvari (*tavola delle cose civili*), se pravi vprašanj, ki zadevajo ljudi kot družbena bitja in člane družbe.⁵ Slej ko prej ne zasledimo dela, posvečenega Vicu, ki se ne bi vsaj mimogrede ukvarjalo z naslikano podobo.

Glede na vzvišenost prikazanih predmetov je Vicova slika orientirana vertikalno. Navpično razvrščene ravni, ki zrcalijo dostojanstvo prikazanih predmetov, se dopolnjujejo s horizontalno razmestitvijo vsebinskih sklopov. Slika nam prikazuje razmejitev dveh temeljnih področij stvarnosti, področje božjega in področje sveta. Svet se s svoje strani nadalje deli na človeški svet in na svet narave. Gledalčevo oko se zaustavlja pri polarnih nasprotjih, nihajoč med simboli, ki označujejo luč in temo, zemljo in nebo, gozd in jaso, metafiziko in pesništvo. Gledalec navsezadnje zre v samega sebe, saj se pred njim odstira nekakšno renesančno zrcalo sveta in spomina.⁶

Pomenljivo je, da se razlaga slike začenja pri točki, ki tvori živo osrčje *Nove znanosti*. V širšem smislu si to središčno točko v ravnovesju med zemeljskim

212

³ Sliko je na Vicovo naročilo izdelal Domenico Antonio Vaccaro. Fausto Nicolini domneva, da je s svojo Dipinturo, ki prikazuje metafiziko kot alegorijo duhovnih vrednot, Vico hotel kritizirati materialistično podobo Hobbesovega *Leviatana* (1651). Prim. F. Nicolini, *Commento storico alla seconda Scienza nuova*, Roma 1949–50, I, I. Paolo Rossi opozarja, da je ženski lik, ki prikazuje metafiziko, Vico oblikoval na podlagi Ripove *Ikologije*, Padova 1611. Prim. P. Rossi, *Le sterminate antichità: Studi vichiani*, Pisa 1969, str. 184–185. Analizi Vicove slike je v celoti posvečeno delo M. Papinija, *Il geroglifico della storia*, Bologna 1984; prim. tudi F. Ameno, *Introduzione allo studio di G. B. Vico*, Torino 1947.

⁴ Primerjavo omenja npr. francoski prevajalec Vicovega dela Bruno Pinchard.

⁵ Vico namiguje na znamenito *Tabula Cebetis*, to je na krajši spis iz prvega stoletja po Kristusu. Vico je po vsej verjetnosti prebral italijanski prevod tega dela, ki ga je priobčil Agostino Mascardi v Benetkah (1643).

⁶ Prim. M. Fraenkel, *Vico: Past and Present*, Atlantic Highlands 1981, I, str. 43–51.

in onostranskim prizadeva doseči sama Vicova misel kot taka. To je točka, ki omogoča posredovanje obojega. Ženski lik, ki takoj pritegne pozornost gledalca, je metafizika, oblika vedenja, ki se povzdigne nad svetom narave tako, da sloni na njem: »Žena s krili na sencah, ki stoji na zemeljski krogli, se pravi nad svetom narave, predstavlja *metafiziko*, saj njeno ime ima ravno ta pomen.«⁷

V srce metafizike se steka žarek luči, ki izhaja iz samega božjega bistva. Ta žarek ni samo pogled, marveč tudi tisto, kar omogoča gledanje. Duh platonizma se srečuje s krščanstvom. Zato je tudi žarek previdnosti kot podlage vidnosti in vidnega. Hvaležna zaradi prejetega daru, metafizika motri bistvo božjega s svojim pogledom, uprtim v višave. »Sijóci trikotnik z včrtanim razprtím očesom je Bog v pogledu previdnosti, skozi katerega ga v ekstazi motri metafizika nad redom naravnih stvari, po katerem so ga doslej motrili filozofi.«⁸ Bog je tu že spet zrcalo, v katerega se steka pogled. Metafizika namreč ugleda v Bogu svet »človeških umov«.⁹ Žarek božje previdnosti ožarja izbočeni dragulj, ki si ga je metafizika položila na srce, in razliva svojo svetlobo navzven, prežarjajoč tudi tisto, kar ji pripada le posredno.¹⁰

Metafizika je oblika vedenja, ki presega znanost o naravnih stvareh, saj se ukvarja s tistim, kar predstavlja smisel naravnih gibanj in dogajanj. »Dvigajoč se kvišku, v tem delu metafizika v Bogu motri svet človeških umov, to je

213

⁷ G. B. Vico, *Scienza Nuova*, § 2: »La donna con le tempie alate che sovrasta al globo mondano, o sia al mondo della natura, č la metafisica, ché tanto suona il suo nome.« Krila na sencah (*tempie*) že nakazujejo Vicovo jezikovno igro, ki uporablja asonance: metafizika je polet nad časovnostjo (*tempo*) sveta. Na grafičnem področju je podobne asociacije raziskoval Ripa.

⁸ G. B. Vico, *Scienza Nuova*, § 2.

⁹ G. B. Vico, *Scienza Nuova*, § 2. Italijanski fenomenolog Enzo Paci, *Ingens sylvia*, Milano 1949, je zaradi tega posebej poudarjal »metodološko vlogo« Vicovega Boga. Bog je transcendentalno počelo, ki zagotavlja smiselno enotnost zgodovinsko razvejenih oblik.

¹⁰ G. B. Vico, *Scienza Nuova*, § 5: »Žarek božje previdnosti, ki ožarja izbočeni dragulj na prsih metafizike, predstavlja jasno in čisto srce, kakršno ji pristoji, ne pa skaljeno in omadeževano z ošabnostjo duha ali nizkotnostjo telesnih užitkov. Iz prve je Zenon izpeljal usodo, iz druge pa Epikur naključje. Oba sta s tem zanikala božjo previdnost. Poleg tega žarek pomeni, da se poznavanje Boga ne omejuje na metafiziko tako, da bi jo zasebno prežarjale umske stvari, na podlagi katerih bi sama uravnavala le moralo, tako kot so doslej počenjali filozofi. To bi prikazali s ploskim draguljem. Dragulj pa je izbočen tam, kjer se žarek lomi in ponovno razliva navzven, da bi metafizika spoznala božjo previdnost v moralnih javnih stvareh, to je v družbenih običajih, na temelju katerih so narodi nastali in še obstajajo.« Prim. Dante, *Božanska komedija*, Nebesa, XXIII, 1–15 in XXVIII. Metafizika je Dantejeva Beatrice, ki motri Boga in razsvetljuje človeka s svetlobo, ki jo prejema od Stavnika. Prim. E. Auerbach, *S. Francesco, Dante e Vico*, Bari 1970.

metafizični svet, da bi dokazala božjo previdnost v svetu človeških duhov, se pravi v civilnem svetu oziroma v svetu narodov.«¹¹

Naveza med Bogom in človekom se z višav spušča k tlom. Božja previdnost se dotika stvarnosti, ki zaznamuje v najglobljem smislu vsakega človeka in njegovo življenje v človeški družbi: svet človeških duhov sestavlja vse tisto, »kar slika prikazuje s hieroglifi v spodnjem delu.«¹²

Pod izrazom hieroglif Vico razume vse, kar svoj pomen izraža s podobo. Prepričan je namreč, da je egipčanska »sveta pisava« s podobami izražala zaokrožene smiselne celote, čeprav ne deli Baconovega prepričanja, da se v egipčanskih hieroglifih skriva nekakšna višja vednost.¹³ Tu se srečujemo s prvo opredelitvijo Vicovih pogledov na jezik, ki so predmet pričujoče raziskave. Hieroglif, ki je povezan s telesnostjo (gib, kretnja), je najstarejša oblika izra-

¹¹ G. B. Vico, *Scienza Nuova*, § 2: »Perch'ella, in quest'opera, più in suso innalzandosi, contempla in Dio il mondo delle menti umane, ch'è 'l mondo metafisico, per dimostrarne la provvedenza nel mondo degli animi umani, ch'è 'l mondo civile, o sia il mondo delle nazioni.«

¹² G. B. Vico, *Scienza Nuova*, § 2: »Tutte quelle cose le quali la dipintura qui rappresenta co' geroglifici che sponne in mostra al di sotto.«

¹³ Prim. J. Derrida, *O gramatologiji*, Ljubljana 1998, str. 103: »Sočasno s "kitajskim predsodkom" je enak učinek zainteresirane zaslepitve prizvedel tudi hieroglifski predsodek". Zaslepitev privzame formo hiperbolišnega občudovanja, pri tem pa na videz sploh izhaja iz etnocentričnega prezira. Nismo prenehali preverjati nujnosti te sheme. Naše stoletje se je ni osvobodilo: vsakokrat, ko je etnocentrižem preneglo in bučno zrušen, se izza spektakularnega tiho skriva neki napor, ki naj bi okreplil notranje in iz njega potegnil kaj v svojo korist. Presenetljivi Oče Kircher tako uporabi ves svoj duh, da odpre zahod egiptologiji, toda sama odličnost, ki jo pripisuje neki "sublimni" pisavi, mu onemogoča sleherni znanstveno dešifriranje. Ko M. V.-David napotuje na *Prodromus coptus sive aegyptiacus* (1636), piše: "Omenjeno delo je deloma prvi manifest egiptološkega raziskovanja, saj avtor v njem opredeli naravo starega egipčanskega jezika – instrument za to odkritje je sicer dobil od drugod (*Lingua aegyptiaca restituta*). Kljub temu pa taista knjiga odklanja vsak projekt dešifriranja hieroglifov." (DE, str. 43–44.) Nerazumevanje skozi asimilacijo tu ne postopa na racionalistični in kalkulacijski način, tako kot pri Leibnizu. Pač pa na mistični: "V *Prodromusu* lahko preberemo, da so hieroglifi neka pisava, a ne pisava, sestavljena iz črk, besed in delov določenega diskurza, ki ga uporabljamo nasploh. So mnogo odličnejša, sublimnejša pisava, ki je bližja abstrakcijam, pisava, ki umevanju modreca skozi takšno ostroumno povezovanje simbolov ali skozi ekvivalent tega povezovanja *naenkrat (uno intuitu)* ponudi zapleteno presojanje, vzvišene pojme ali neko prav posebno skrivnost, skrito v osrčju narave ali Božanskosti. (*Prodromus*, str. 260, Driotonov citat in prevod. O poligrafskih projektih Athanasiusa Kircherja, *Polygraphia nova et universalis ex combinatoria arte detecta*, 1663. O njegovih razmerjih do Lullusa, Becherja, Dalgarna, Wilkinsa in Leibniza, cf DE . str. 61.) Vprašanje razumevanja antičnih pisav v 17. in 18. stoletju obravnava M.V. David, *Le débat sur les écritures et l'hieroglyphe au XVIIe et XVIIIe siècle et l'application de la nation de déchiffrement aux écritures mortes*, Paris 1965.

žanja misli. S simboli, ki jih vidimo na sliki, Vico ponazarja strukturo najstarejšega mišljenja in sporazumevanja, se pravi komunikacijo in interpretacijo iz dobe junakov in iz dobe bogov. Sliko Vico obrazloži v jeziku, ki ga govorimo v dobi ljudi. To pa pomeni reduplikacijo slike. Reduplikacija s svoje strani že spet napoteva na sliko. Strukturna oblika nove znanosti je krog, ki se spremeni v spiralo.¹⁴ Refleksija, zrcaljenje je aktivnost, ki se prilega neskončni nalogi interpretacije.¹⁵

Pomenljivo je, da je največji »hieroglif«, ki ga takoj opazimo na sliki, se pravi zemeljska obla, na kateri stoji metafizika, le delno prislonjen na oltar. Vico nam obrazloži posebno umestitev fizičnega oziroma naravnega sveta z ugotovitvijo, da so filozofi »doslej motrili božjo previdnost v naravnem redu stvari«. ¹⁶ S tem so sicer ugotovili, da ljudje častijo Boga kot svobodnega in absolutnega gospodarja narave, niso pa se ozrli na Boga »s stališča, ki je ljudem pravzaprav najlastnejše, saj ima njihova narava kot bistveno lastnost družbenost.« ¹⁷ Posledica tega je bila, sklepa Vico, da se je v marsikaterem filozofskem nauku zamajala podoba božje pravičnosti, z njo pa se je razvil tudi način dojemanja sveta, ki v vsakem trenutku tvega, da izgubi lastno ravnotežje in se zakotali neznano kam, daleč stran od povezave z Bogom.

215

S poudarjanjem družbenega značaja človeškega bivanja Vico ponovno vzpostavi vez med božjo voljo in človekovo zgodovino, ki se je nekoč navidez pretrgala zaradi izvirnega greha. Prvič v zgodovini tu stopa v ospredje jasno izoblikovana teorija heterogeneze ciljev oziroma zvijačnosti uma, ki sicer slovi kot eno od najbolj znamenitih Heglovih odkritij.¹⁸ S svojo previdnostjo je Bog uredil in razporedil človeške stvari na tak način, ugotavlja Vico, da je ravno na podlagi razlik v človeških stremljenjih in željah – to pa so taka stremljenja in take želje, ki so, posamično vzeto, večkrat nezdružljiva s pojmom božje pravičnosti in neredko celo nasprotna pojmu božje dobrote – izoblikoval zgodovinsko

¹⁴ M. Papini, *Il geroglifico della storia*, cit., str. 64.

¹⁵ Prim. G. B. Vico, *Scienza Nuova*, § 331. »La mente umana, (...) ristata immersa e seppellita nel corpo, è naturalmente inchinata a sentire le cose del corpo e dee usare troppo sforzo e fatica per intendere se medesima, come l'occhio corporale che vede tutti gli obbietti fuori di sé ed ha dello specchio bisogno per vedere se stesso.« Prim. tudi § 236.

¹⁶ G. B. Vico, *Scienza Nuova*, § 2.

¹⁷ G. B. Vico, *Scienza Nuova*, § 2: »Ma nol contemplarono già per la parte ch'era più propia degli uomini, la natura de' quali ha questa principale proprietà: d'essere socievoli.«

¹⁸ Prim. P. Vranicki, *Filozofija historije. Historijski pregled*, Zagreb 1988, str. 167: »Ovu koncepciju "lukavstva uma" imamo u biti u Vicovoj "providnosti".«

pot, ki ljudi združuje v skupnosti in jih soljudem predstavlja kot ljudi. To spoznanje je združeno z razumevanjem metafizičnih osnov naravnega prava, ki se razodevajo v oblikah človeške skupnosti. Vicova nova znanost je »premišljena politična teologija božje previdnosti« (*teologia civile ragionata della provvedenza divina*).¹⁹ »Naj povemo, da slika v celoti predstavlja tri svetove glede na resnico, zaradi katere se je poganski človeški um dvignil z zemlje v nebo. Vsi hieroglifi, ki jih vidimo spodaj, označujejo svet narodov (*mondo delle nazioni*), ki so se mu ljudje posvetili na prvem mestu. Globus v sredini predstavlja svet narave, ki so ga pozneje proučevali fiziki. Hieroglifi nad njimi označujejo svet duhov in Boga, ki so ga nazadnje motrili metafiziki.«²⁰

Bralec zmeraj znova naleti na igro alegoričnih prispodob. »V zodiakalnem pasu, ki obdaja zemeljsko kroglo, se nad ostalimi veličastno, oziroma tako kot pravijo, v perspektivi, pojavljata samo dva znaka: Lev in Devica pomenita, da ta Znanost v svojih počelih najprej motri Herakleja (zasledili smo namreč, da je vsak stari poganski narod pripovedoval o kakem Herakleju kot svojem utemeljitelju). Motri pa ga pri največjem naporu, uboju leva, čigar bljuvajoči plamen je požgal nemejski gozd.«²¹

216

¹⁹ Značilno je, da si še danes razlagalci niso edini glede razumevanja tega izraza. V spisu »Vicova nova znanost i filozofija povijesti«, ki ga najdemo v delu *Um i povijest*, Zagreb 1992, str. 121–122, Ante Pažanin opozarja, da se v literaturi o Vicu še danes interpretacije »najbolj razlikujejo v temeljni opredelitvi njegove nove znanosti. Interpreti se prepirajo o tem, ali je to neka nova metafizika duha ali metodologija zgodovinskih znanosti ali sociologija kulture ali filozofija intersubjektivnosti in zgodovine ali "teologija božje previdnosti", kakor pravi sam Vico. Kaj pa pomeni ta teologija in katero teologijo je Vico razvil v svojih *Načelih nove znanosti*? Že pri prevajanju teh temeljnih terminov in opredelitev Vicove nove znanosti se razlikujejo celo prevajalci. V hrvaški izdaji Sonja Roić prevaja prvo poved parafrafa št. 342 na sledeči način: "Ova znanost mora stoga po jednom od svojih glavnih vidova predstavljati uljudenu rasuđenu teologiju Božje previdnosti" (G. B. Vico, *Načela nove znanosti o zajedničkoj prirodi nacija*, Zagreb 1982, str. 128). Teh zadnjih pet besed je zelo pomembnih, celo odločilnih za razumevanje celotne koncepcije Vicove nove znanosti. V izvirniku se glasijo: *teologia civile ragionata della provvedenza divina*. Stari nemški prevod Ericha Auerbacha te besede prevaja kot "eine vernunftgegründete Theologie der göttlichen Vorsehung in der Geschichte" (G. B. Vico, *Die neue Wissenschaft über die gemeinschaftliche Nature der Völker*, Rowohlt, Hamburg 1966, str. 57), kar Ferdinand Fellmann v svojem izboru in izdaji prevaja s "eine vernünftige Theologie der göttlichen Vorsehung in der Gesellschaft" (G. B. Vico, *Die neue Wissenschaft von der gemeinschaftliche Natur der Nationen*, Klostermann, Frankfurt 1981, str. 38). V najnovejšem nemškem prevodu Vittorio Hösle in Christoph Jermann ostajajo najbolj zvesti izvirniku: "eine rationale politische Theologie der göttlichen Vorsehung" (G. B. Vico, *Prinzipien einer neuen Wissenschaft über die gemeinsame Natur der Völker*, Hamburg 1990, str. 150 – prev. J. B.).

²⁰ G. B. Vico, *Scienza Nuova*, § 4.

²¹ G. B. Vico, *Scienza Nuova*, § 4.

Vico pojasnjuje, da Heraklej zaznamuje politične junake (*eroi politici*), se pravi ljudi, ki bistvo svojega junaštva ne zajemajo iz vojnih prilog, marveč iz tega, da so z ukrotitvijo naravnih sil omogočili bivanje soljudi. Heraklejeva zmaga nad levom predstavlja požig pragozda in preoblikovanje divjine v zemljo, ki jo je mogoče obdelovati in smotrno uporabiti. Zaradi svojega podviga je bil Heraklej, odet v levjo kožo, povišan v zvezde in v ljudski spomin. Najstarejša izročila pripovedujejo, da je Heraklej proslavil svojo zmago nad levom z ustanovitvijo nemejskih iger. Iz teh iger so se kasneje razvile olimpiade, ki za Vico ne predstavljajo le izbran trenutek grške agonálnosti, tako kot za večino sodobnih raziskovalcev obzorij grštva, marveč tudi ubran način preštevanja let in štetja časa. »Čas se je torej pri Grkih začel z obdelavo polj. Devica, ki jo pesniki opisujejo (...) ovenčano s klasjem, pa pomeni, da se je grška zgodovina začela z zlato dobo, o kateri pesniki odkrito pripovedujejo, da je bila prva doba njihovega sveta«. ²²

V tej dobi so ljudje šteli leta glede na žetve. Žito, ugotavlja Vico, je bilo prvo zlato na svetu, zato pa so Grki poimenovali najstarejšo dobo lastne zgodovine, ki se izgublja nekje v najbolj davni preteklosti, z imenom »zlata doba«. Čas se pokaže v svoji dvojnosti: z ene strani kot kolobar umirjenega večnega vračanja, povezanega z ritmom setve in žetve, z druge pa kot prelom enotnosti, kot prehod iz nature v kulturo, vezan na delo, trud, napor, preminevanje in smrt. Grški zlati dobi ustreza latinska Saturnova doba. Izvor Saturnovega imena (Saturn pa je Kronos, se pravi Čas) se skriva v besedi »*satis*«, setev, in torej ponovno poudarja povezavo z junaško ukrotitvijo zemlje in z začetkom poljedelstva. ²³ Čas je nerazberljiv znak dvoumnega ravnovesja sveta. Od tod tudi povezava časa z melanholijo, z zavestjo o smrtnosti in s tragedijo človeškega bivanja na zemlji. ²⁴

Žarek božje previdnosti se iz srca metafizike razliva na Homerjev kip. Homerjeva soha je simbol metode *Nove znanosti*. Homer je po Vicovem mnenju najstarejši poganski pisec, čigar dela so se ohranila do današnjega dne. Obarjanje Homerjevega kipa pomeni, da je metafizika sposobna sestopiti v dušo samih utemeljiteljev poganskih narodov, ki so svet okoli sebe dojemali skozi izredno razvite čute in skozi svojo bujno domišljijo. Pesniška modrost, znanost »pesnikov teologov« (*poeti teologi*), je bila prva oblika znanosti o svetu. Ta

²² G. B. Vico, *Scienza Nuova*, § 3.

²³ G. B. Vico, *Scienza Nuova*, § 5.

²⁴ To simbolologijo raziskuje E. Panofsky, *Studies in Iconology*, New York 1939.

znanost sloni na veličastnem zboru mitičnih predstav, ki se na podlagi pesniške domišljije izoblikujejo v svetotvorno razlago stvarnosti, ne pa na izostrenem racionalnem razčlenjevanju podob in doživljajev, kaj še na iskanju obćih zakonov, ki urejajo in vodijo življenje vesolja. To je odloćen ugovor klasicistični teoriji, ki je Homerja dojemala kot predstavnika prvega urejenega veličastnega pesniškega snovanja v zgodovini ćloveškega rodu.²⁵ Prelomnico v razumevanju vzgibov Homerjevega pesništva, ki se v *Novi znanosti* imenuje »odkrivanje pravega Homerja« (*Discoverta del vero Omero*), je Vico ponazoril z delno razdrtim podstavkom, na katerem sloni kip prvega velikega grškega pesnika.²⁶ Metafora je nedvoumna: oblike racionalnega vedenja in dovršene oblike estetske lepote slonijo na nećem izvornejšem, prvobitnejšem in mnogo bolj grobem in preprostem. Zgodovina ni zaobjeta v pesnikovi sohi, marveć kroži okoli njene osi v obliki simbolov. Zgodovina je obenem velika zgodba, v kateri se odigrava drama porok, smrti oziroma pogrebov in religije (*matrimoni, funerali e religione*). Tradicije ćloveštva vselej ogroža brezno pozabe. Podobe, ki se porajajo z dna ćloveške domišljije, postanejo sredstvo analize. V svojem izvornem gigantizmu se upirajo inteligibilnosti s tem, da netijo ogenj in strast razumevanja.²⁷

218

²⁵ Seveda se s tem Vico dotakne tudi tako imenovanega »homerskega vprašanja«. Prim. R. Cantarella, *Grška književnost*, Deželni šolski urad Furlanije – Julijske krajine, Trst 1984, str. 11–12: »Homersko vprašanje se je znova pojavilo šele po italijanskem humanizmu, se pravi tedaj, ko se je kritičen duh spet prebudil ob branju antićnih avtorjev. Najprej zasledimo nekaj sporadićnih omemb italijanskih ćinkvećentistov, zatem pa (še posebno ob primerjavi Homerja, ki ga imajo za robatega in prostaškega pesnika, z Vergilom, ki ga imajo za vzor kultivirane elegantnosti) dozoriijo *Conjectures académiques sur l'Iliade* opata François d' Aubignaca. Delo je nastalo leta 1666, bilo pa je objavljeno po avtorjevi smrti leta 1715. Homerjevi pesnitvi sta po njegovem mnenju zmes nedoslednosti, naivnosti in pomanjkljivosti, nekakšen konglomerat ljudskih pesmi, brez vsakršne literarne vrednosti. Homerjev mit se je s tem zrušil.

Iz vse bolj temeljitih zgodovinskih in filozofskih predpostavk izhaja razprava z naslovom *Discoverta del Vero Omero* velikega Giambattista Vica v tretji knjigi njegovega dela *Seconda Scienza Nuova*. Za Vica je Homer zgodovinski dokument najstarejše grške kulture. Odtod prihaja Vico do naslednjih zakljućkov:

1. Homer ni kot zgodovinska osebnost nikoli živel.
2. Ni mogoće pripisati obeh pesnitev istemu avtorju.
3. Pesnitvi sta sestavljeni iz delov različnih avtorjev, ki so živali v "junaškem" obdobju (poligeneza). Vprašanje je zadobilo filološki značaj v pravem pomenu besede šele z delom Nemca F. A. Wolfa *Prolegomena ad Homerum* (1795). Wolf verjetno ni poznal Vicovih izsledkov, okoristil pa se je s podatki in domnevami drugih strokovnjakov, med temi svojega učitelja C. G. Hayneja, in je prvi formuliral sistem virov na osnovi stroge zgodovinsko-filološke dokumentacije. Izhajal je iz ugotovitve (v njegovem ćasu pravilne), da v Homerjevem ćasu pisave sploh niso poznali.«

²⁶ G. B. Vico, *Scienza Nuova*, § 6. Prim. tudi § 873 in *Scienza Nuova Prima*, v: *Opere*, ur. F. Nicolini, Napoli 1953, III, § 295–297.

²⁷ Prim. Collingwood, R.G., *Speculum Mentis or the Map of Knowledge*, Oxford 1924.

Odkrivanje pravega Homerja je mogoče izpeljati z razumevanjem dejstva, da nam je Homer izpričal resnične prigode iz najstarejših časov, tako da jih je preoblikoval v podobe miselnega sveta, ki pripada otroštvu človeštva. To razumevanje ni samoumevna resnica, niti ga ne dosežemo z osebno voljo ali s tem, da sprejmemo drugačno gledišče oziroma perspektivo. Odkrivanje pravega Homerja razpira pogled v resnico najbolj oddaljene davnine, zato pa zahteva izoblikovanje »nove kritiške veščine« (*nuova arte critica*), s pomočjo katere se lahko filozofija dokoplje do temeljnih spoznanj, ki bi sicer ostala zastrta.²⁸ Taki veščini Vico pravi *filologija*. Izraz je običajen, njegov pomen pa je spremenjen. Vicova opredelitev filologije mnogo širša od tega, kar se pod tem izrazom razumeli Vicovi sodobniki, in seveda tudi od tega, kar pod njem razumemo danes. Potem ko predstavi potrebo po oblikovanju nove kritiške veščine, Vico označi filologijo kot »nauk o vsem, kar je odvisno od človekove volje, tako kot na primer vse zgodovine jezikov, običajev in dogodkov, tako v miru kot v vojni med narodi«.²⁹

Filologije pri Vicu ne smemo razumeti kot interpretacijo tekstov, niti kot področje obravnave zgolj morfoloških, slovničnih ali skladenjskih vprašanj, marveč kot prostor srečevanja jezika intersubjektivnih odnosov in fenomenov. Predmet Vicove filologije je tisto, čemur lahko s sodobnim filozofskim izrazom rečemo »intersubjektivni duh«.³⁰

Možnost obravnave filologije kot znanosti in široka razmejitev področja filološkega spoznavanja temeljita na postavki temeljne enotnosti človeškega duha. Čeprav se dotika področij, ki se lahko razdrobijo v verige nepreglednih vzrokov in skoraj neizmerno različnih posledic, se filologija preoblikuje v znanost z odkrivanjem načrta večne idealne zgodovine (*storia ideal eterna*).³¹

Če si ogledamo spodnji del slike, ne moremo mimo pojasnitve pomena drugih predmetov – hieroglifov, ki jih najdemo na njej. Oltar (*altare*) je podstavek zemeljske oble zato, ker se je po Vicovem prepričanju družba pri vseh narodih izoblikovala iz religij.³² Znamenje religije je tudi zakrivljena avgurska palica

²⁸ G. B. Vico, *Scienza Nuova*, § 7.

²⁹ G. B. Vico, *Scienza Nuova*, § 7.

³⁰ V. Höhle, »Vico und die Idee der Kulturwissenschaft«, v: G. B. Vico, *Prinzipien einer neuen Wissenschaft* ..., Hamburg 1990, Bd. 1, str. CIX/CX.

³¹ G. B. Vico, *Scienza Nuova*, § 7.

³² G. B. Vico, *Scienza Nuova*, § 8.

(*lituo, verga*), ki je naslonjena na oltar. Palica namiguje na vedeževanje kot prvo obliko razpoznavanja božje volje in božjih odredb. Stara ljudstva so si predstavljala, da je nebo božanstvo, ki spregovori ljudem z gromom in strelami. Vedeževalska palica je omogočala razbiranje nebesnih znamenj, pri vseh narodih pa je so iz tega nastali verski kulturi («Vsak narod ima svojega Jupitra»). Ob svečeniški palici najdemo na oltarju tudi vodo (*acqua*) in ogenj (*fuoco*). Ta elementa zaznamujeta pomen verskih obredov, ki so spremljali vedeževanje kot obliko prepoznavanja božje volje. Žrtvovanje je bilo potrebno za »pravilno razumevanje znamenj in pravilno izvrševanje (...) Jupitrovih ukazov«. ³³ Te svetinje spremljajo tudi najpomembnejše obrede družbenega življenja.

Enega izmed takih obredov, poroko, prikazuje goreča bakla (*fiaccola accesa*) nad oltarjem. Poroka je eden osrednjih trenutkov življenja človeškega rodu (nekoč so jo proslavljali *acqua et igni*). Ta sredinska vloga poročnega obreda je poudarjena tudi na sliki s sredinskim mestom, ki ga je deležna bakla. Postavljena je med vodo in ognjem, ki sta simbola nabožnih obredov, ravno zaradi tega, da bi bila razpoznavna tesna vez, ki združuje božjo voljo in obliko uresničevanja te volje na zemlji. Vico ugotavlja, da so stari Rimljani slavili poroko »*aqua et igni*«, saj so dojeli, da se v teh dveh izrazito preprostih elementih, ki sta za življenje najpomembnejša, skriva eden od pomembnih razlogov, ki so pregovorili ljudi na življenje v družbi. Da bi zmogli obvladati naravo in jemati iz njenega nedrja tisto, kar omogoča človeški obstoj, so bili ljudje prisiljeni modro ravnati s sredstvi, ki so jim bila na voljo. V prenesenem smislu je poroka tudi spajanje dvojnosti v enoto, prevladanje razlike, ki se je vzpostavila v mitičnem času začetkov.

220

Drugo pomembno znamenje človeškosti so pogrebi (*funerali*), ki jih ne smemo razumeti kot obred čaščenja mrtvih, marveč kot trenutek, v katerem se živi poslovijo od umrlega. Pomen pogrebnih dejanj, opozarja Vico, se je pogreznil v samo jedro latinskega jezika. Prav tako kot pri Izidoru Seviljskem, tudi pri Vicu obstaja tesna analogija med izrazoma *humus* in *homo*. Izraz *humanitas* izhaja iz glagola *humare*, »pokopati«. ³⁴ Žaro (*urna*), ki je simbol pogrebnih

³³ G. B. Vico, *Scienza Nuova*, § 10: »O sia sacrificare per ben intender gli augùri a fin di ben eseguire i divini avvisi, ovvero comandi di Giove.« Prim. § 250, § 371, § 382.

³⁴ G. B. Vico, *Scienza Nuova*, § 12. Prim. § 130, § 337, § 369, § 537. Smrt je po mnenju Bruna Pincharda tudi skrivni topos, iz katerega vznika smisel Vicovih semantičnih prehodov: »La métaphysique n'est en effet d'abord, selon l'enseignement du *Phédon*, qu'un savoir de l'Hadès (Aidès, A-eidès). On lui reproche son monde d'abstractions et son refus du corps. La métaphysique cepen-

dejanj, Vico postavlja v bližino gozda (*selva*) v ozadju. To pomeni, da je pokopavanje umrlih eno najstarejših obredov človeštva. Najdemo ga že v času, ko ljudje še niso izoblikovali svoje družbe in so se še vedno v divjini hranili »poleti s sadeži, pozimi pa z želodi.«³⁵ Pogrebna žara namiguje tudi na prvo porazdelitev polj (*campi*) in ozemelj (*fondi*) v človeški zgodovini. S tem, da so se zadrževali na krajih, kjer so pokopavali lastne prednike, so si ljudje, ki so bili takrat velikani, orjaki, ajdi, obenem začrtali meje lastnega domovanja: »Po potopu so zemljo naseljevali takšni orjaki. Že smo jih opazili v grški zgodovini, latinski filozofi pa so nam o njih nevede poročali v stari zgodovini Italije, kjer pripovedujejo, da so se najstarejši narodi Italije, tako zvani staroselci, imenovali αὐτόχθονε-, kar zveni kot "sinovi zemlje", pri Grkih in Latincih pa označuje plemiče. Grki so sinove zemlje povsem pravilno imenovali gigante, ker bajke pripovedujejo, da je bila mati gigantov Zemlja. Grške αὐτόχθονε- v latinščino prevajamo kot *indigenae*, kar označuje domorodce v neki deželi, saj so bogovom nekega ljudstva ali naroda pravili *dii indigentes*, skoraj *inde geniti*, danes pa bi skrčeno rekli *ingeniti*. Zlog *de* je tu eden od redundantnih zlogov v najstarejših narodnih jezikih, kot bomo pregledali kasneje.«³⁶

S temi ločnicami so bila razmejena ozemlja, ki so kasneje postala last celih narodov.³⁷ Krmilo (*timone*) simbolizira preseljevanje narodov, ki se je začelo s plovbom.³⁸ Antiteza med kopnim in morjem, ki se pojavlja kot stalni refren v

221

dant ne condamne pas les sens ou la vie, elle se donne sur la vie un point de vue qui n'est autre que celui des morts. On n'a sans doute pas assez médité cette condition du savoir métaphysique, que Virgile ou Dante illustrent pourtant à plein dans leur cheminement aux Enfers. Toutes les abstractions de l'ontologie qui semblent avoir raison de la vie ne sont en fait que l'esquisse d'un savoir des morts. L'Enfer y précède largement l'immortalité – ou lui donne son sens authentique. Vico explique ainsi le sens du mépris des anciens pour le corps: Les optimates étaient les lettrés de la littérature héroïque, grâce à laquelle ils gardaient la sagesse héroïque dont le fondement était que les âmes humaines étaient immortelles. Il s'agit quasiment là d'une tradition du genre humain. Ils tenaient pour rien les corps, parce que les corps, ils les touchaient, tandis que les images des ancêtres, non. Telle est la théologie des poètes qui font des âmes les "*imagines humanae maiorum*", les images humaines des ancêtres. Les "*imagines humanae maiorum*" résumeront toujours l'ontologie profonde du monde idéal des philosophes, qui n'est d'abord qu'un monde fantomatique. L'invisible, né de la tombe et transmis par le rituel, est l'authentification secrète des abstractions spéculatives, et les "mystères de l'amour" transmis par Diotime à Socrate ne sont qu'un exercice pour rendre les corps à une invisibilité d'abord funéraire.«

³⁵ G. B. Vico, *Scienza Nuova*, § 12.

³⁶ G. B. Vico, *Scienza Nuova*, § 370. Prim. § 371, § 372, § 374. Prim. Servius, *Ad Aen.*, VIII, 321; Heziod, *Teogonija*, v. 154–210.

³⁷ G. B. Vico, *Scienza Nuova*, § 13; prim. § 377, § 387, § 388, § 389.

³⁸ G. B. Vico, *Scienza Nuova*, § 17. Prim. § 300.

partituri *Nove znanosti*, se prikrade na površje v tišini in na skrivaj. Prav tako hermetično je tudi numerološko parstvo med hieroglifi. Razčlenjevanje množstva pomenskih ravni in smiselnih sklopov bi nas v tem trenutku odvedlo predaleč. Pogledi so morajo dopolnjevati z elementi in smiselnimi okrožji, ki jih bo razgrnilo nadaljnje raziskovanje. Zadnji hieroglif, ki ga omenjamo, ker predstavlja osrednji predmet pričujoče raziskave, je kamena plošča (*una tavola con inscritto un alfabeto latino antico*), na kateri je vklesana abeceda z dvema vrstama črk. Vico namiguje na »izvor jezikov in črk, ki jim pravimo ljudske (*volgari*) in ki so nastale mnogo za tem, ko so bili narodi utemeljeni.«³⁹ Plošča je bližja plugu (*aratro*) kot krmilu. S tem Vico želi Vico pokazati, da so se jeziki izoblikovali najprej »vsak na svoji zemlji« in so šele kasneje prišli v stik med sabo. Jezik je zakoreninjen v zemlji, ki jo goji neka kultura. Jeziki koreninijo v bistvu narodove duše. Zanesljivost etimološkega raziskovanja je deležna svoje metafizične utemeljitve in potrditve. Jezikov ne spoznavamo samo z iskanjem transformacijskih pravil in morfoloških značilnosti. Smisel besed postane razberljiv na podlagi natančno določene mreže etimoloških prehodov, ki ustrezajo psihičnozgodovinski dinamiki večne zgodovine idej: »S sledečim velikim poslom se bo v drugo ukvarjala ta Znanost: ponovno odkriti resnične okoliščine, ki nam jih tok časa in spremembe v jezikih in navadah izročajo prekrite z lažjo.«⁴⁰

222

Slika, ki jo bralec dojema kot nekakšen začetek in uvod delo, torej s svoje strani razgrinja drugi izvor: je slavno znamenje, herojski hieroglif nove znanosti.

Nova znanost si prizadeva razkriti v jezikovnosti in zgodovini tiste ejdetske strukture človekove zavesti, ki so se uresničile v »praksi« človeštva. Prvenstvena vloga znakov je pri Vicu svetotvornost ali razpiranje sveta (*welter-schließende Funktion*). Vicovi hermenevtiki ne gre za raziskovanje jezikoslovnih struktur, ki so predmet analitičnega spoznavanja, marveč za razumevanje človeka kot bitja govornice.

Z ugotovitvijo, da je jezik temeljna oblika izmenjave izkustev, je Vico pokazal, da živimo v jezikovnem svetu. Jezik je sila, ki nastopa izza državnih in poli-

³⁹ G. B. Vico, *Scienza Nuova*, § 17.

⁴⁰ G. B. Vico, *Scienza Nuova*, § 150: »Questo sarà altro grande lavoro di questa Scienza: di ritrovarne i motivi del vero, il quale, col volger degli anni e col cangiare delle lingue e costumi, ci pervenne ricoverto di falso.«

tičnih tvorb, religije in kulture, moralnega in pravnega reda ter celo pred samim zasnutkom znanstvenega raziskovanja. Jezik je človeška tvorba. Samo človek pozna z veliko stopnjo zanesljivosti lastne občutke in misli. Poskuša jih izraziti z univerzalnimi komunikacijskimi postopki, ki zajemajo verbalno in neverbalno sporazumevanje. Jezik prehaja v oblike simbolnega, ki so značilne za glasbo in umetnost. Jezik s tem ustvarja tudi podlago za simpatetična čustva in gradi skupen svet. Tako razumevanje jezika se vpisuje v širši okvir zgodovine interpretacije. Jezik se na ta način povzdigne v šifro napetosti, ne pa v oder mišljenja. Vsaka misel že vedno pripada nekemu jeziku. Zato pa je hermenevtika tisto posredovanje, ki se razkrene v trenutku, ko se človek odloči za nalogo, h kateri je že vedno poklican: za razumevanje smisla lastne besede.

V tem pogledu smemo Vica prištevati k predhodnikom velikih antropoloških tem sodobnosti. Prisotnost družbenih fenomenov prepreda bistvo jezikovnega izražanja. Smisel pesniške zgodovine, ki ga je zasledovala tradicija retorike, se sprevrne v pesniško zgodovino smisla. Resnica bajeslovja se razodene v razgibani zgodovinski zgodbi, ki jo zaznamujejo mogočna dialektična nasprotja. Pri Vicu se nasprotja nikdar ne razrešijo, tako kot pri Heglu, v sintezo višje vrste, ki jih hkrati vzpostavi v njihovi pravi biti in obenem odpravi (*Aufhebung*). Pri Heglu je z ene strani dialektika dejavnost duha, z druge strani pa je dialektična tudi sama narava duha. V *Znanosti logike* Hegel razlikuje dve vrsti filozofskega razmišljanja: postavljaajoče mišljenje je tisto, ki je zasnovano na logiki neprotislovja in ki ga Hegel imenuje tudi mišljenje identitete. Posredujoče mišljenje je povezovanje rezultatov postavljaajočega mišljenja in njegovih negacij. Ta vrsta mišljenja se opira na dvoumnost preseganja in ukinitve (*Aufhebung*). Vicova dialektika, ki je tako kot starogrška dialektika umeščena v prostor kontrapozicij in srečevanja, je z današnjega hermenevtičnega vidika odgovor na objektivno obliko mišljenja. Če je izhodišče Heglove interpretacije obče, izhodišče Schleiermacherjeve tehnike pa posamično, je izhodišče Vicovega razumevanja enotnost razlik. Telo Vicovih jezikov namreč sestavljajo skoraj nepreštevne podrobnosti, ki jih je mogoče smiselno povezati.

Če pri Heglu duh izkorišča številna in sredstva, da pride do polne zavesti samega sebe, tako da na primer uporablja individualno, običaje, norme, pravila, umetnosti, religije in samo filozofijo, se Vicova pot skozi zgodovino odvija s pomočjo podobne zvičajnosti uma, ampak z neko temeljno razliko: cilj ni več samozavedanje, prihod k sebi, ampak razbiranje smisla zgodovinskosti, ki se zrcali v večni idealni zgodovini. Zvičajnost uma ni več v tem, da se tako kot

pri Heglu duh posluhuje posamičnosti, da bi prek njih razpredal svoje bistvo, marveč – če smemo tu še sploh govoriti o zvičajnosti, ne pa o modrosti ali previdnosti – v dopuščanju, da vsako bivajoče sledi načrtu, ki vodi v odrešitev bivajočega. Pa vendar je cilj daleč za obzorjem. Posameznik ga ne more doseči. Nikdar ne gre za širitev moči zavesti, prej nasprotno. Sleherno upanje, sleherno človeško prizadevanje slednjič prestopi prag lastnih zmožnosti in se začenja pogrezati vase, dokler ne preide v lastno nasprotje. Čeprav je najvišja oblika človekovega prisvajanja smisla ravno junaštvo, ta vrh človekove duhovnosti ostaja igrača nepremostljive tragedije toka in povratnega toka, ki spominja na morsko plimo in oseko. Navsezadnje je junaštvo duha, ki ga neapeljski mislec tako vneto zagovarja, v nekem izbranem smislu ravno tragični odgovor na propad in razpadanje. Ta odgovor sicer vzpostavlja smisel dejanj, obenem pa se ne more ogniti razkrajanju tega smisla. Jezik je z druge strani povezan tudi z zakoni. Politična razsežnost Vicovega vprašanja jezika postane najbolj zaznavna takrat, ko filozof prepozna, da je vsak zakon vsebinsko povezan z lastnim jezikovnim izrazom in lastno zgodovinsko interpretacijo. Zgodovinski razvoj pušča za sabo preostanke prejšnjih dob. Potomci predstavnikov oblasti iz prejšnjih dob se morajo sprijazniti z novo interpretacijo zakonov in z interesi, ki se v tej interpretaciji izražajo. Nova interpretacija osvobojenih označevalcev postane zavezujoča za potomce istih ljudi, ki so prej določevali označence.

224

Ko mišljenje ugleda luč, še ni izoblikovano tako, da bi svet dojemalo v abstrakcijah. Njegovo obzorje ostajajo stvari, bitja, bivajoče. Posamično bivajoče lahko v tem trenutku nastopi kot dejstvo z univerzalno veljavo. Pesniški znaki s tem prestopijo prag posamičnosti in se pnejo k univerzalnemu. Svoje konkretnosti pa s tem še ne prebolijo. Takšen prehod od posamičnega k občemu po Vicu ni privilegij samo nekaterih ljudi, enega izvoljenega ljudstva, marveč ga najdemo pri vseh narodih. Ravno zveza posameznega in občega razgrinja različne obraze Vicove hermenevtike. Za hermenevtiko je posamično samo pol znotraj napetosti, ki sprošča nihanje interpretacije. Korelat te polarnosti je sistem jezika, ki dopušča prikazovanje posameznega. Za razliko od strukturalističnega mišljenja hermenevtika priznava prvenstvo fenomenov. To pa ne pomeni, da hermenevtika zavrača obče. Prav narobe: obče želi preskusiti na temelju posamičnega. Univerzalno nastane iz posamičnega tako rekoč neposredno, brez vmesnih stopenj. Podobnost, analogija razmerij, je povsem izključena: v ospredje prihaja smisel mitične pripovedi kot resnične zgodbe. V okviru te zgodbe se posamezna resnica povzdigne v določilo resničnosti na podlagi domišljjskega razmišljanja, ki omogoča nadaljevanje pripovedi.

Vicova semantika se sprva pojavlja v obliki razčlenjenega in razvejanega sistema, ki opredeljuje rojstvo jezika in spremlja njegov razvoj do herojske dobe. Na tej ravni se primerjava različnih jezikov predstavi kot raziskovanje ritma, ki ureja idealno spreminjanje pomenov. Nadalje se ista semantika prevesi v razmejeno in razslojeno interpretacijo družbene prakse zgodovinskih subjektov. Označevalci in označenci se spogledujejo in se vzajemno določajo na podlagi lastnih zgodovinskih pogojev. Obe ravni oklepa transcendentalno ogledalo večne idealne zgodovine, ki izniči smisel razlikovanja med diahronim in sinhronim v istem trenutku, ko se pokaže potreba po utemeljitvi večnega idejnega slovarja.

Besede in podobe se presnavljajo v čiste označevalne komplekse, ki se zasnjujejo v obliki zgodbe in postanejo ogrodje bajeslovnih pripovedi. Ravno prisotnost mitične pripovedi v srčiki človekove narave omogoča prevrednotenje vloge čutnega spoznavanja in izgrajevanje zgodovinsko oblikovane antropodiceje, ki poskuša razvijati vsebine svetopisemske pripovedi na evolucionističnem temelju. Mit je vprežen v to zgodovino na substancialen način. Ni le njen proizvod ali preostanek, marveč predstavlja v nekem smislu prvo gibalno njenega napredka, kal vsakega nadaljnjega razvoja.

Jezik se pri tem razvija na diahronih tračnicah filogeneze in ontogeneze, od metaforične in pesniške strnjivosti k razprtosti proze. V sebi hrani bistvene postaje razvoja človeštva. Ta razvoj je povezan z nezavednim in s svetim. Prihod svetega v obliki Jupitrove govornice groma je predhoden občutku časa. Umeščen je v predzgodovinski prostor, ki razpira prostor in čas zgodovinskega. Svetost jezika je posledica ontološkega prevrednotenja stvari. Stvari v svetu, bivajoče sredi bivajočega, so povzdignjene v ideje. Stvari oživijo, pridobijo si dušo. Mrtva narava postane živa narava. Človeka obkroža življenje v najrazličnejših oblikah: živa so drevesa, žive so reke, žive so skale, žive so zvezde. Zaradi živosti, ki so je zdaj stvari deležne, se jezik, ki jih oživlja, imenuje tudi sveti ali božanski jezik. Sledita mu jezik junakov in jezik ljudi. Te tri oblike govora niso razvrščene v diahrono fenomenologijo stopenj govornice v ožjem smislu, marveč se pojavijo kot sinhrona tvorba, čeprav namigujejo na zgodovinsko sosledje. Njihova osnova je namreč človek kot stvarnik sveta svojih pomenov in kot bitje, ki se znajde v svetu sredi hermenevtičnega kroženja smisla. *Verum-factum*, ki je z zunanjega vidika oporni kamen Vicovega pojmovanja zgodovinskosti, zahteva spontanost uma. Um mora biti dejaven pri oblikovanju lastnega predmeta. V trenutku, ko si postavi vprašanje nastanka

predmeta zavesti oziroma se vpraša po tem, kako lahko um izoblikuje lastne predmete brez kategorialnega razčlenjevanja, se Kant zateče k čutnosti (*Sinnlichkeit*). Um najde danost v čutnosti in jo s sintezo množstva preoblikuje v notranjo gotovost. Po drugi strani se Heglova fenomenologija zavesti začenja pri zaznavi prostora in časa oziroma pri njunih elementih, ki se predstavijo kot neposredna danost, se pravi pri »tukaj« in »zdaj«. Nastanek teh dveh osnovnih koordinat konstitucije objekta ostaja sam na sebi neizprašan. Vico se poda na samosvojo raziskovalno stezo. Konstitucija predmeta zavesti se mu razgrne s pomočjo razčlenjevanja jezikovnih oblik, ki so značilne za sleherni dobo oziroma razvojno stopnjo človeštva.

Vico se odloči za nekakšno nepopolno sekularizacijo označevalca. Pojem ostaja nedotaknjen, spremeni pa se njegova vsebina. To, kar je bilo prej zaobjeto v čaši besede, se razlije navzven. Označevalec se sekularizira tako, da njegov označenec ostaja nedotaknjen. Pred hermenevtično zgodovino pa obstaja sila zaznave. Moč identitete, ki je predhodna logičnemu izkustvu in hermenevtičnemu snovanju, je strašna. Jupiter in grom sta eno in isto. V Vicovi dobi bogov se odigrava pravcata drama identifikacije. Izhod iz te drame je začrtan v večni idealni zgodovini, ki je tudi večna zgodovina idej, se pravi večna idejna zgodovina, na empirični zgodovinski ravni pa poteka kot pot logičnega osveščanja, ki ostaja vpeto v nepotlačljivo vračanje izvornega, tako da se ne prevesi niti v zgodovino odtujevanja niti v zgodovino sekularizacije. V nekem posebnem smislu sleherni delitev zapada notranji dialektiki Vicove narativne filozofije, v kateri je eidetika večne idejne in idealne zgodovine že vedno sestopila v čas in se utelesila. Razmerje med telesom in idejo pri tem nikakor ni opozicija. Ne samo idejnost ni nasprotje telesnosti, marveč si idejnost in telesnost sopripadata. Idejnost znakom nikakor ne jemlje telesnosti: telesnost je korelat tiste oblike motrenja, gledanja in zrenja, ki nastopa v grškem pojmu *ijdeva*. Telesnost zasnuje besede v splet izraznih oblik in postane nekakšno pletivo govornice. Heraklej, prav tako kot Jupiter in drugi znaki prvih jezikov, potemtakem ni samo idealno tipična podoba, pa niti zgolj podoba stvarnosti. Prej bi rekli, da je v svoji posamičnosti in konkretnosti vsak karakter umeščen v neko univerzalno govornico, ki jo razgrne sila domišljije. Poosebljanje je šifra prvih oblik spoznavanja. Domišljijski rodovi so zaradi tega tudi edina prehodna gnoseološka pot, da sploh lahko poskusimo razumeti pojmovni svet prvih ljudi.

Smisel in osmišljeni predmet sta speta. Metafora ni več prenos, marveč je čista moč identitete. Izvorna identiteta je topos strahu. To pa ni strah pred nečim,

pred točno določenim in razmejenim predmetom. Prej je podoben občutku tesnobe. Ta strah se utelesi in postane meso. Strah se spremeni v nevidno zaznavanja. Pesništvo je zarja duha, ki opeva ta strah. Pesništvu se s tem razpira področje znanosti. Na presečišču ontogeneze in filogeneze pesništvo srečuje posnemanje, mimetiko. V posnemanju se zrcali razumevanje, ki še ni prešlo v razlago.

Z Vicovim pojmovanjem metafore stopimo v samo srž zavesti. Domišljajska univerzalija je primarna oblika intencionalnosti, je naperjenost razuma na izvorni nekaj, na predmetnost predstave. Ta predstava, ki ne ostaja prazna, saj jo prežema moč zaznavanja, tvori osnovo vsakega naknadnega grajenje smiselnosti in smisla. Domišljajska univerzalija je možnost izgrajevanja pomena. Smeli bi reči, da predstavlja izvorni način razklenjenosti tubiti, ki se odpira za smisel biti drugosti. Iz te splošne oblike se kasneje razvijejo druge oblike prenosov.

Ontološke posledice gnoseološkega razmika so presenetljive. Prvi jezik je jezik istovetenja in fenomenološke identitete. Fenomenologije tu ne smemo razumeti kot izvorno dajanje, še manj pa kot vrsto *adaequatio rei et intellectus*. Vicovo fenomenologijo lahko razumemo, če pomislimo na etimologijo, ki jo sam mislec pripisuje neki besedi, ki je po sestavi sorodna, namreč mitologiji. Izraz razume iz objektnega genitiva. Mitologija ni bajeslovje kot nauk o mitu, marveč bajeslovje kot govorica mitov. Prav tako lahko Vicovo fenomenologijo razumemo kot govorico fenomenov. Vir fenomenov je človekova notranjost. Ta se razliva v svet tako, da ga pretvori v bolj ali manj urejen sestav pomenov. Bajka je za *Vica vera enarratio*, resnična pripoved. Resnično pripoved je treba tu jemati dobesedno: bajke ne prikazujejo stvarnosti tako, da jo kakorkoli olepšajo in okrasijo z alegoričnim smislom, marveč opisujejo stvarnost tako, kot jo tvorec bajke sprva dojema. Bajka je torej nekakšno sredstvo epistemološkega razumevanja vsebin in gnoseološkega prerazporejanja predmetov intencionalnega in neintencionalnega zrenja. Za najstarejše pesnike so bajke ne samo oblika resnice, marveč resnica sama. Resnica ni samo bajeslovno dejstvo, ampak tisto, kar se znotraj tega dejstva razklene človekovemu razumevanju. Grom se na tak način spremeni v Jupitrov glas. Sam smisel resnice se s tem pomnoži. Resnica, ki pripada prvim pesnikom teologom in po biološko-zgodovinski (ontofilogenetski) analogiji tudi današnjim otrokom, je tista neposredna resnica, ki je izražena v podobah in temelji na dejanjih.

S prehodom v dobo junakov napoči smisel za večjo raznolikost sveta. Svet se razcepi. Identiteta doživlja bolečino razhajanja. Tu se razodeva različnost tega, kar je bilo v prvi dobi sežeto. Sprva je bila strela Jupiter: označevalec in označenec, podoba in znak, ideja in beseda sta bila eno. Zdaj enost nadomesti podobnost, ki ni več identiteta.

Domišljajska raven jezika se počasi izgublja v zgodovini. Ljudje pozabijo na jezik bogov in se začnejo pogovarjati izključno v enem jeziku, se pravi v jeziku z dobesednimi, znanstveno naznačenimi pomeni. Zgodovina je obenem diastola in sistola, ki utripa v gibanju vzponov in padcev. Zaradi tega je Vicova nova znanost tudi neka znanost o spominu. Spomina Vico ne razume kot skladiščenja mentalnih podob (*Er-innerung*), ki so se poslovile od sveta predmetov, marveč kot konstruktivno sposobnost dojemanja in razbiranja smisla. Spomin v obliki domišljije namreč predstavlja spremembo stvari v predstavo. Preko domišljije si človek prisvaja predmete tako, da nad objektom vtisne pečat subjekta. To je tudi funkcija jezika. Spomin se torej ne zadovoljuje z izvrševanjem pasivne funkcije prenosnika. Stvarem daje tudi nov smisel tako, da jih obudi, oživi in razporeja v nove in primernejše pomenske naveze. Tudi sam ritem Vicovega znanstvenega razmišljanja – boljše bi bilo reči Vicove pripovedi – sledi vrtoglavi rapsodiji prekrivanja podob, ki jih v spomin priključijo podobnosti in analogije. Svet imaginarnega ima skupne korenine, iz katerih se razvijajo različne krošnje pojmovnih predstav, ki jih Vico raziskuje v obliki večnega duhovnega slovarja.

228

Med nami in prvimi ljudmi se razpira ontološko brezno. Naravo prvih ljudi lahko k večjemu skušamo razumeti tako, da svoje iskanje zaupamo refleksiji. Refleksija pa nam vrača podobo predmeta, ki se ne ujema več z izvorno neposrednostjo. Kot ljudje, ki pripadajo tretji dobi, svet prvih ljudi lahko le dojamemo, ne moremo pa ga zaznavati. K večjemu lahko zasledimo sledove tega sveta, ki so se ohranili v človeških jezikih. Ontogeneza in filogeneza sta v samosvojem sovisju: otroci razmišljajo tako kot prvi ljudje, saj so bili prvi ljudje vendarle otroci nastajajočega človeštva. Za psihični svet otroka je značilna moč domišljije, ki se postopoma izgublja pri odraslem človeku. V dobi ljudi se ta resnica spremeni v ironično zavest. Razvejani univerzum pomenov, ki se nikoli ne ve umiriti in se stalno spreminja, ostaja celota, dokler njegovi prebivalci še vedno delijo podobne občutke (*sensus communis*). Pojem resnice se pri Vicu oplaja z uvidom, da obstoja nekakšna intersubjektivna konstitucija smisla v jezikovni in komunikacijski skupnosti.

Če pa dejstva zaobrnejo temeljni smisel stvari, če boj za javno soglasje postane samovladje zasebnih mnenj, bo tudi struktura postala šibkejša in se bo mogoče celo razpustila. V okviru te nihajoče in pozgodovinjene topike ima *verum-factum* neko sredinsko vlogo, saj predstavlja tako rekoč temeljno os posredovanja, je srednji termin vseh srednjih terminov. Tako kot srednji pojem omogoča sleherno obliko sklepanja in v širšem smislu tudi razmišljanja, *verum-factum* omogoča ustvarjanje resnice. Tisti *terminus medius*, ki stoji sredi dveh premis in omogoča njuno povezavo, je pravzaprav izraz nečesa osnovnejšega, se pravi samega principa *verum-factum*. *Verum-factum* je srednji pojem samega razmišljanja, saj samega sebe povezuje s sabo in s tem ustvarja možnost dojetanja in razumevanja. *Verum-factum* je hkrati brezno in vir racionalnega razmišljanja, saj predstavlja razprt zbor pomenov, ki jih mišljenje zajema v trenutku, ko si prizadeva iskati racionalne dokaze za utemeljevanje lastnih trditev.

Vicova filologija zaobjema vse pojave, ki pripadajo zgodovinskosti človeškega bivanja. Pod tem izrazom lahko razumemo vse tisto, kar se nam kaže kot »intersubjektivni duh«. Predmet filološke vede je vse, kar pripada človeku kot članu družbe in narodne skupnosti. Filolog proučuje sopripadnost jezikov in družbenih tvorb, ki se medsebojno ujemajo in osmišljajo. Jezik ima vlogo sredstva in predmeta pojasnjevanja. Moč filološkega pohoda domišljije je v sposobnosti dojetanja individualnega v luči univerzalnosti. Ta moč ima svojo preslikavo v večni idealni zgodovini, ki ponazarja svet dovršenega spomina zavesti. Večna idealna zgodovina je ime božje previdnosti, ki se pojavi tako, da razklene raziskujoči zavesti red in smisel človeške zgodovine. Ko bralec podleže čaru Vicove govorne fantazmagorije, izgubi tudi tisto interpretacijsko nit, ki predstavlja edino zanesljivo vodilo skozi labirint *Nove znanosti*.

Jezik kot prostor izpričevanja zgodovine namreč razklene svet resnic, ki jih je brezno časa že pogoltnilo, ali pa omogoča razbiranje ostankov, ki jih morje zgodovine občasno naplavlja na bregove sodobnosti. V istem trenutku, ko je izgotovljen kriterij zgodovinskega raziskovanja, se uveljavlja tudi ontološki razmik med človeško in božjo obliko vedenja in spoznavanja. Božjo in človeško resnico združuje dejstvo, da sta obe ustvarjeni (*verum-factum*), razlikujeta pa se po oblikah svoje konstitucije. Človek je kot slikar, ki se sicer lahko približa prostorskemu upodabljanju, nikoli pa ne more doseči polnosti prostora. Igro perspektive lahko izpopolnimo do zadnje potankosti, naša umetnost bo vseeno ostala le približek. Človekovo spoznanje je krhko, ker ni sposobno spoznati vseh resnic. Izpraševanje jezika, ki ohranja sledove ustvarjanja, ni ne

gola manira ne nečimrna bizarnost, ki jo je Vico podedoval iz duha baroka, ni nekaj odvečnega ali nepotrebnege, marveč predstavlja filološki obrat Vicove filozofije. Resnica je pozgodovinjena. Razvidno je, da se tu razpira vprašanje, ki je danes vezano predvsem na Heideggrovo ime in na bitnozgodovinsko filozofijo, namreč vprašanje *zgodovinskosti mišljenja*.

Zgodovinska razsežnost resnice, razširjena na kriterij razumevanja zgodovine in jezika ne samo enega naroda, ampak celotnega človeštva, se dovrši v mogočni miselni zgradbi *Nove znanosti*. Tu se istovetenje resničnega in storjenega pretvori v samo govorico zgodovinskega. Pričevanja, običaji, zakoni in umetniške oblike, gospodarske reforme in vojni pohodi, mirovne pogodbe in družbene ureditve postanejo mejniki ustvarjanja resnice, ki je že vedno v času. Resnica je položena vrh drugih resnic, ki jih ustvarja čas. Resnica se namreč obenem skriva v jeziku, ki ga je treba še raziskati, ravno zato, ker je jezik v svojih zgodovinskih premenah najzvestejši izraz temeljev človeškosti. Šele na tej topični podlagi, ki se je uresničila (*verum*) nekje v davnini, kot realna podlaga pa velja še danes (*factum*), se lahko izgrajuje logično razmišljanje. Med obliko spoznavanja, ki pripada duhovnim znanostim, in obliko spoznavanja, ki je lastna znanstveno-matematičnemu prizadevanju, Vico začrta temeljno ločnico. Refleksija postane oblika konstitucije duhoslovnega spoznavanja. Da obrazloži razmerje med obema oblikama spoznavanja, Vico primerja gnoseološko zaznavanje sveta s človekovim pogledom. Tako kot oko vidi najprej zunanji svet, sebe pa lahko ugleda samo s pomočjo zrcala, tako tudi duhoslovne znanosti nastajajo na podlagi naravoslovnega spoznavanja sveta. Razvoj duhoslovnih znanosti predpostavlja pogled, ki se obrača vase in je sposoben spregledati resnico lastnega gledanja. V igri potemtakem ni samo način gledanja, marveč podoba resnice, ki izhaja iz gledanja.

230

Tudi sama narativna oblika zgodovinskega pripovedovanja je povezana z zasnovo resnice, ki izhaja iz zgodovine kot take. Posledica tega je dejstvo, da je zgodba najbolj zanesljiva takrat, ko tisti, ki kaj stori, o tem tudi pripoveduje.

Z druge strani ontoteološki okvir metafizike tu razkaže skrajno možnost svoje interpretativne sile. Subjektovo pripovedovanje o lastnem delovanju razgrne svet intersubjektivne resnice, ki se sesede v objektivne plasti zgodovine in postane predmet filološkega raziskovanja. Od jezika, ki je sestavljen iz besed, se selimo na raven jezika, ki ga sestavljajo dejstva in ki ga besede le naknadno osmišljajo in razpirajo.

Vprašanje po možnosti spoznavanja resnice se s hermenevtičnim obratom sprevrne v vprašanje po proizvedljivosti resnice. Resnica je predmet našega proizvajanja, ki šele naknadno omogoča spoznavanje. Obenem pa je tudi spoznavanje oblika proizvajanja resnice, ki se opira na resnico, ki je bila dejstveno proizvedena. Slovito Vicovo izenačevanje resničnega in storjenega – *verum et factum convertuntur* – pogreza svoje korenine v metafizično tkivo novoveškega razumevanja sveta, hkrati pa presega meje, ki si jih je takšno razumevanje postavilo v trenutku, ko je svoje dojetje stvarnosti popredmetilo in razvijalo v smislu matematičnega spoznavanja abstraktnih resnic. Vicova teorija metafore se preoblikuje v transcendentalno logiko, v jezikovno hermenevtiko in v fenomenologijo zaznavanja obenem. Metafora kot najsvetlejši trop je oblika zasnove biti. Razosebljeni in predpredmetno poosebljeni *je* vdira v človeško zavest, ki še ni dojeta in razbrana kot zavest. Narava je sama na sebi brez te biti. Bit je povezana z izvornim doživljajem govornice, ki presega meje logične slike dejstev in logične ali kategorialne konfiguracije jezika. Ključ razbiranja te govornice je topika, srčika retorike in veščine leporečja. Metafora je izvorna oblika osmišljanja in darovanja biti. Metafora se prevesi v analogijo samo takrat, ko se omejimo na tehnično prisvajanje in uporabo metafor, pri tem pa ne ugotovimo, da je v nekem bistvenem smislu metafora že vedno tudi diafora. To je posebej razvidno v primeru lastnih imen. V Vicovem jezikoslovnem sistemu se sleherno lastno ime spremeni v obče ime na podlagi verige naslonk, tako da se deiktična usmerjenost označevalca na označeno spremeni v označevanje ponovljive značilnosti ali lastnosti označenca. Domišljjski topos se preobrazi v znak in se razvija po pravilih jezikovnih asociacij.

Večna idealna zgodovina predstavlja človeški padec, ni pa zgodovina odrešenja, ki si jo kuje *homo faber*. Človekovo dejanje zapada junaštvu spomina in domišljije.

Izvorni temelj konvencionalnega jezika ljudi ostaja divji Shma. Dom tega znaka je nezavedno. Gigantizem podobe je mogočno svarilo prevzetnosti besede.

LITERATURA:

- F. Ameno, *Introduzione allo studio di G. B. Vico*, Torino 1947
E. Auerbach, *S. Francesco, Dante e Vico*, Bari 1970
Dante, *Božanska komedija*
M.V. David, *Le débat sur les écritures et l'héroglyphe au XVIIe et XVIIIe siècle et l'application de la nation de déchiffrement aux écritures mortes*, Paris 1965
R. Cantarella, *Grška književnost*, Trst 1984
R.G. Collingwood, *Speculum Mentis or the Map of Knowledge*, Oxford 1924
J. Derrida, *O gramatologiji*, Ljubljana 1998
M. Foucault, *Les mots et les choses*, Paris 1966
M. Fraenkel, *Vico: Past and Present*, Atlantic Highlands 1981
F. Nicolini, *Commento storico alla seconda Scienza nuova*, Roma 1949–50
E. Panofsky, *Studies in Iconology*, New York 1939
M. Papini, *Il geroglifico della storia*, Bologna 1984
A. Pažanin, *Um i povijest*, Zagreb 1992
P. Rossi, *Le sterminate antichità: Studi vichiani*, Pisa 1969
G. B. Vico, *Scienza Nuova*, ed. 1744
G. B. Vico, *Opere*, ur. F. Nicolini, Napoli 1953
P. Vranicki, *Filozofija historije. Historijski pregled*, Zagreb 1988